

КРИМ

як багатоквіття націй

Анатолій ТРИКМЕНІДІ,
заступник голови Федерації греків
Криму

Виникнення термінів «національні відносини» й «національне питання» – наслідок необхідності позначати певні стосунки між людьми та спільнотами різних рівнів. Згадуємо цю термінологію тоді, коли взаємини породжують суперечності між партнерами, коли на арену виходить конфлікт, який потребує взаємоприйняттого розв'язання. Національні стосунки – важливий чинник нормального існування кожного народу та будь-якої держави.

Де й коли історія підтверджувала можливість гармонійних відносин між різними народами на одній території? Минуле нагадує: такі місця є, й серед них – Кримський півострів, на якому спрадавна мешкали різні народи без ворогування через релігію чи національні особливості. Зовні хвиля за хвилею котилися на цю землю загарбники, так чи так впливали на стосунки місцевих жителів, але здебільшого прибульці поступово асимілювалися між ними. Саме такі процеси відбувалися впродовж усієї історії Криму.

Відомі до сьогодні розкидані в українських і російських степах кургани й знайдені в них скарби. Відважні наїзники та воїни – підкорювачі євразійських просторів, конку-

Притча оповідає, як три мудреці сперечалися про те, що важливіше для людини, – минуле, теперішнє чи майбутнє. «Моє минуле робить мене тим, хто я є. Я вмю лише те, чого навчився в минулому. Мені подобаються люди, з якими мені раніше було добре або схожі на них», – сказав один із мудреців. «Із цим не можна погодитися, – заперечив другий, – людину робить її майбутнє. Не важливо, що я знаю й що вмю зараз, я навчатимуся того, що буде потрібним у майбутньому. Мої вчинки нині залежать від того, чого я прагну та яким мрію стати. Для мене цікаві люди, котрі будуть корисні в майбутньому». «Ви геть забули про те, – втрутився третій мудрець, – що минуле й майбутнє існують лише в наших думках. Минулого вже немає, а майбутнє ще не настало. Незалежно від того, згадуєте ви минуле чи мрієте про майбутнє, дієте лише в теперішньому. Живучи в теперішньому, необхідно пам'ятати про минуле, адже без нього немає майбутнього». Притча ця – пряме керівництво до розуміння історії взаємин між людьми в різні періоди розвитку цивілізації. У всіх куточках планети, найнаселеніших чи найбезлюдніших, завдяки науці можна знайти підтвердження слушності цієї мудрої казки.

ренти й партнери греків у освоєнні Північного Причорномор'я, піонери партизанської війни, які перемогли могутніх персів, таври та скіфи одні з перших створили організовані спільноти на його території. Однак не лише бойовими успіхами й сміливістю прославилися тавро-скіфські племена. Вони відзначалися вмінням цінувати культуру та здібності сусідів-колоністів, мали професійний ін-

терес до виробів із металу, зокрема прикрас і зброї, грецьких майстрів.

Елліни-колоністи – сусіди кочівників досягли неабияких висот у ювелірній справі. Такого мистецтва скіфи не знали. Але в давні часи співіснування різних культур принесло обом народам беззаперечну користь. Взаємовигідне мирне спілкування було можливим лише за відсутності міжнаціональних і релігійних конфліктів.

Пізніше таврів і скіфів змінили кімерійці, потім – сармати, авари, печеніги, половці, караїми, візантійці, гуни, алани, готи, хозари, болгари, татари, генуезці, турки, росіяни, українці... Пришельці спочатку воювали, згодом поступово адаптувалися, зрештою в Криму всім вистачило місця. Колишні чужинці здобували нову батьківщину, ставали корінними мешканцями й про інше місце проживання навіть не мріяли. Унаслідок цього витворився своєрідний кримський національний конгломерат, який увібрав у себе все найкраще, що принесли різні народи. Час не пощадив їхніх культур – залишилися тільки окремі свідчення діяльності самобутніх спільнот, а ще збереглися назви різними мовами гір, річок, долин, ущелин, озер...

Із давніх-давен у населення півострова будь-які суперечки не переростали в криваву міжусобицю, що засвідчує усталену толерантність у стосунках. Можна впевнено вести мову про те, що за доби античності цю рису утверджували грецькі колоністи, мешканці Херсонеса. Вони принесли з сонячних країв грецьку мову, дух еллініської культури спілкування, відкритого, рівного партнерства, основи християнського вчення в його первозданній чистоті, різноманітні ремесла, а також кирилицю – фундамент слов'янської писемності. Епоха середньовіччя змінила життя багатонаціонального півострова, додавши до поширеного християнства мусульманство. Вплив християнських храмів послабився, вони позбувалися парафанів і занепадали. Унаслідок цього народи, щоб вижити без принижень, вимушені були прийняти мусульманство. Це становиче стало переінакшуватися наприкінці XVIII століття, коли півострів став частиною Російської імперії. Крим дістав підтримку сильної християнської держави й почав повертати собі втрачену толерантність у національних взаєминах.

Першим чинником, який забезпечив це, стала зміна демографічного складу населення. Завоювання Кримського ханства не лише поклало початок колонізації його території, а й спричинило масову міграцію татарського населення до Туреччини та Румунії. На звільнених обширах осідали нові мешканці, здебільшого християни. Вплив мусульманства послабився. Значну роль у цьому відіграла державна політика, яка заохочувала переселення на півострів представників різних національностей. Першими освоїлися в Балаклаві греки з албанського війська. Воно, під назвою грецького, сформувалося ще 1769 року за вказівкою командувача російського флоту в Середземному морі графа Орлова й активно діяло проти турків. Пізніше острівним грекам запропонували перебраться до Керчі, Таганрога та інших міст. Нові переселенці, за розпорядженням князя Потьомкіна, мали захищати південний берег від Севастополя до Феодосії. Згодом створили свої колонії німці, болгарі та українці.

Після Кримської війни 1854–1855 років завдяки спільним зусиллям усіх народів півострова стала поступово відроджуватися економіка, розпочалася відбудова зруйнованих

міст і сіл. Населення сягнуло півмільйона осіб, які мешкали в дванадцятьох містах і 2500 селах. Прокладена наприкінці XIX століття залізниця від станції Лозова до Севастополя й від Джанкоя до Феодосії оживила промисловість і торгівлю, забезпечила створення нових робочих місць.

Потужний імпульс також здобули культура та освіта. Переселенці, які вже почувалися повноправними корінними мешканцями, намагалися зберегти рідну мову та свої традиції. Створювалися національні школи. Відкривалися храми. Таке розмаїття збагачувало культуру півострова, сприяло зміцненню внутрішніх взаємин і налагодженню міжнародних зв'язків. Крим знову став територією, де не виникали міжнаціональні суперечності й конфлікти на релігійному ґрунті. Кожен із народів будував свої храми. Християнство, іудаїзм, іслам, католицизм, лютеранство – всі релігії мали своїх прихильників, які не ворогували між собою. Такий досвід мирного співіснування був воістину неоціненним, навчав поважати й розуміти чужі традиції.

На початку XX століття в Криму стали формуватися організації різних політичних партій.

У середовищі національної інтелігенції з'явилися видатні представники, зокрема Ізмаїл Гаспринський та В. І. Якобсон. Були відкриті навчальні заклади для представників різних націй, активно діяли театри, синематограф. Упродовж десятиліть, аж до Першої світової війни, в

Криму тривав період інтенсивного розвитку економіки, торгівлі, культури. Після початку воєнних дій дружні взаємини між народами знову порушилися. Російський уряд, розпочавши тиск на заможних німецьких колоністів, конфіскував у них великі земельні ділянки. Посилився й політичний вплив: критичні публікації в газетах, нагляд поліції, який тривав до початку революційного періоду.

1917 року на півострові мешкало 808 903 особи 34 національностей. Зміни більшою чи меншою мірою торкнулися всіх народів. Під час окупації Криму німецькими військами в травні 1918 року нова влада сприяла розколу серед колоністів. Наслідком став однозначний вибір, який вони змушені були зробити. Ті, хто під-

тримав радянську владу, продовжували працювати на землі, інші або емігрували, або були піддані репресіям. Початок колективізації знищив насамперед заможні господарства. Їхніх власників виселяли, майно відбирали. Колективізація зачепила всі нації. Велика Вітчизняна війна ще більше прискорила болючі процеси. Німці, греки, болгарі, вірмени, кримські татари – корінні мешканці – були депортовані в різні райони СРСР, зокрема в Сибір, Середню Азію та на Урал. На знелюднені території запросили переселенців з України, Молдавії та інших республік.

Доля депортованих народів складалася по-різному. Після 1955 року були відновлені правові взаємини, та лише з 1970-х став можливим переїзд із місць попереднього проживання. Масове повернення депортованих народів відбулося пізніше, однак закони СРСР, а згодом і незалежної України не змогли забезпечити тих, хто повернувся на батьківщину, ні житлом, ні роботою. Оформлення паспортів також тривало довго. Це ускладнювало реєстрацію, працевлаштування, медичне обслуговування та освіту. Так чи так третя сила – власна державна влада – вимусила новоприбулих захоплювати землю. Несанкціоновані дії викликали протистояння між колишніми й нинішніми кримчанами. Влада зважила на нього й дозволила законно оформляти захоплені ділянки. Це знову ж таки спричинило суспільну напруженість.

Колись мирне співіснування народів перетворилося на напружене очікування змін. Усі спроби громадських організацій, національно-культурних товариств відновити гармонійне співіснування народів дають лише тим-

часові позитивні наслідки, які мало що змінюють у нинішній складній ситуації. Спільні фестивалі, релігійні свята, недільні школи, культурний обмін із зарубіжними країнами – велика праця й ділова турбота про завтрашній мирний день.

Та чи повернеться знову на кримську землю в повному обсязі та толерантність, яка існувала в XIX столітті? Поки що є лише сподівання на здоровий глузд і взаєморозуміння в розв'язанні найгостріших проблем.

Ми забули про минуле. Наше сьогодні таке, що важко уявити майбутнє.

Запитання, запитання, запитання... Відповіді потрібні вже сьогодні.

